

Húzva, halogatva (másfél évtized a gazdaságban)

Petschnig Mária Zita - Népszava, 2005. május 21.

Az „első szabadon választott kormány” megalakulása óta eltelt 15 évet hat kabinet regnálása töltötte ki. A kormányzati gazdaságpolitikákat – objektív és szubjektív okokból is – más és más hangsúlyok jellemezték.

Az Antall-kabinet egy csődbe jutott rendszer átalakításának feladatát kapta örökül úgy, hogy a szocializmus működésképtelenségének ténye még nem vált a közvélemény számára egyértelműen nyilvánvalóvá.

Az örökség legsúlyosabb része a gazdaság mély szerkezetéből adódott, amely az alacsony és romló hatékonysággal működő tulajdonviszonyokon tételeződött. Ennek a következménye volt, hogy a bővített újratermelés csak növekvő eladósodással volt szimulálható. Miközben az egy főre jutó dolláradósság alapján a világ élvonalába kerültünk, jelentős, lejárat nélküli követelésállományunk halmozódott fel transzferábilis rubelben, ráadásul kamatmentesen. A dollárban fennálló adósság és a kamatainak visszafizetéséhez rendelkezésre álló kapacitások a KGST piacainak igényei szerint épültek ki, ezért versenyképtelennek bizonyultak.

Ugyanakkor az indulás közvetlen feltételei bármely más szocialista táborbeli országnál jobbak voltak. A rendszer nálunk korábban megbukott, mintsem arról a politikai szentenciát kinyilvánították volna. A több évtizedre visszanyúló reformok során megteremtődtek a piacgazdaság szimulált intézményei és szabályozói, a nyolcvanas években megnyílt vállalkozói lehetőségek pedig már erősen feszegették a rendszer kereteit. A Németh-kormány kőkemény intézkedéseivel sikerült a fizetésképtelenségből adódó összeomlás veszélyét elkerülni, ami pedig '89 második felétől egyre vészjóslóbban lebegett a fejünk felett. A működőképesség külső kereteinek megteremtésén túl a gazdasági rendszerváltást elősegítő törvények egy része is előkészített állapotban volt. Így az elfogadott társasági és költségvetési törvényen kívül az államháztartásról, a jegybankról, a pénzügyintézetekről, a befektetési alapokról szóló, továbbá az ár- és versenytörvény, a koncessziós, a csőd-, a számviteli és az előprivatizációs törvény. A gazdasági átalakulást levezérlendő legalább féltucatnyi szakmailag értékelhető programból lehetett válogatni.

Az Antall-kormány bemutatott programja azonban ezekről kevésbé vett tudomást, beleértve az MDF és a koalícióra lépő pártok programjait is. Az „irányelvek” alcímű dokumentumban a kabinet túl sokat vállalt a kazalba hordott, ellentmondásos elképzelés-töredékekben. A szociális piacgazdaság megvalósítása volt az általános cél, amelyet egyrészt a vállalkozói szabadság helyreállításával, másrészt az – ennek ellentmondó – állami újraelosztás megerősítésével vélt elérhetőnek; ígéretet tett a létminimumon élők, a művészetek, az oktatás, az egészségügy, a kutatás, az egyházak fokozott állami támogatására. A tulajdon átalakításánál „társadalmilag ellenőrizhető igazságos” megoldásokat ígért, aktív foglalkoztatási politika kidolgozása mellett. Gyors külföldi nyitásról szólt a külföldi tőke beáramlását segítve, földet ígért azoknak, akik megművelik, de igazságot a parasztságnak. Folytatni kívánta az új kormány az árliberalizációt; a programban szerepelt a versenyhivatal felállítása, az államháztartás reformja, a bankrendszer privatizációja, a tőzsde fejlesztése, az energiafüggőség csökkentése, a tárgyalások megkezdése a szlovák féllel a nagymarosi építkezés kárainak helyreállításáról. A program írói úgy gondolták, hogy a forint már 1991-ben konvertibilis lesz, kétéves átalakulás után a gazdaság évi 3-4 százalékkal nő, az infláció pedig egy számjegyre zsugorodik.

E naiv, jó szándékú programból igen kevés teljesült. A piacgazdaság építése még csak megindult, de szociális jelleget egyáltalán nem tudott ölteni. Nem is csoda, hisz az 1990-93 között mély recesszióba került Magyarország erre képtelen volt.

Az Antall-kormány – számos programja ellenére, amelyek a választott cselekvési irányok zavarából, a kormányon belüli politikai erők vetélkedéseiből és a sikertelenségek kiváltotta kényszerekből születtek – 1990-92-ben sodródott, követte a viharos sebességgel beköszöntő összeomlást, amire egyáltalán nem volt felkészülve. Erőfeszítései mindössze arra irányultak, hogy elkerülje a külső fizetésképtelenség bejelentésének szükségességét. Nem tudta kihasználni a politikai rendszerváltással számára megnyílt történelmi esélyt, mert nem a korábban megindult gazdasági átalakulás folytatására helyezte politikai hangsúlyát, hanem ideológiai hadjáratba kezdett, és a diszkontinuitást kívánta értékékként felmutatni. Ugyanakkor gazdasági téren e tekintetben sem tudta egyértelműen megformálni a szándékait. Nem voltak tisztázottak az Antall-kabinet előtt az állami tulajdon lebontásának elvei; a kárpótlás körüli vita mintegy háromnegyed évre lebenítette a parlament munkáját. Akkor, amikor az átalakulás „sarkalatos törvényeit” kellett volna meghozni. Felemás volt a külföldi tőkéhez való viszonya is: akarta is meg nem is a külföldi tőke magyarországi térhódítását. A privatizáció során különféle osztogatásos technikákkal is megpróbálkoztak, mert a nemzeti középosztály megteremtése vált prioritássá a tulajdon hatékony működtetésével szemben, ezért volt létfontosságú a „ki privatizáljon” kérdése. A tulajdonosi átalakulás így a lehetségesnél alacsonyabb fordulatszámon zajlott, noha ez jelentette volna a piacgazdaság építését, ugyanakkor az állam gazdasági szerepében előrenyomult. A vállalatok kényszer-társaságosítása során egyértelművé vált az addig bizonytalan állami tulajdonosi szerep. Az Állami Vagyonkezelő Részvénytársaságnál befagyasztották a tartósan államinak tekintett tulajdont. A hitel- és a bankkonszolidációk folyamán pedig jelentősen megnőtt az állami tulajdon aránya a gazdaság legnagyobb részét kézben tartó pénzintézeteknél.

A recesszió évei alatt számottevően megszorodott az állam adóssága: 1994 végén a GDP százalékában 82,5 százalékot jelzett az 1990. évi 60,3 százalékkal szemben. A kormányzati ciklus végére jelentős fordulat állt be az ország külföldi pozícióit illetően. A folyó fizetési mérleg – amely 1990 óta aktívummal zárt – 1993-ban hatalmas hiányt mutatott. Mivel a megkésett intézkedések elégtelennek bizonyultak a kedvezőtlen folyamatok feltartóztatására az 1993. decemberében Boross Péter, kijelölt miniszterelnök által ismertett kormányprogram ismét kilátásba helyezte az export ösztönzését. Ennek ellentmondóan vállalta az infláció hűtése érdekében a semleges árfolyam-politikát, s tett olyan ígéreteket, amelyek tovább fokozták az állami költekezést (a szociális védőháló megerősítése, az agrárszféra sokoldalú támogatása, az infrastruktúra kiemelt fejlesztése, a lakásépítés feltételeinek javítása, válságkezelés a bank- és adókonszolidáció folytatásával, a kis- és közepes vállalkozások támogatása, az egyházi ingatlanok visszaadásának felgyorsítása). Hangsúlyt helyezett a korrupcióval szembeni fellépésre és a magánosítás elmélyítésére. Lényegében azokkal a kérdésekkel foglalkozott – tekintettel a választások közeledtére –, amelyek az idő tájt leginkább benne voltak a levegőben.

A Boross-kabinet nem tudta megakadályozni a külső egyensúlyromlás további eszkalációját. A folyamatok kedvezőtlen alakulása 1994 tavaszán a kormány számára is nyilvánvalóvá vált. A PM, az NGKM és az MNB szakértői felvetették annak a lehetőségét, hogy a folyó fizetési mérleg hiánya az év végére olyan mértéket érhet el, ami veszélyezteti az ország külső finanszírozhatóságát, és ezt megelőzendő szükségintézkedések bevezetésére tettek javaslatot. Felhívták a figyelmet arra, hogy a megindult kedvezőtlen tendencia csak átfogó, az államháztartás egészére kiterjedő reformokkal tartóztatható fel. A választásokra készülő kormány azonban már nem vállalt fel semmiféle népszerűtlen döntést.

Az MSZP-SZDSZ kormány kedvezőtlenebb kül- és belgazdasági, valamint társadalmi körülmények között vette át az országot, mint a rendszerváltás első kabinetje. A kétpólusú világgazdasági rend felbomlásával válságba kerültek a fejlett országok is. Az Európán belül meghatározó német gazdaság gyengélkedett. Kelet- és Közép-Európa már nem váltott ki

olyan érdeklődést, mint az évtized elején. A térség több szempontból is veszélyes terepnek bizonyult a befektetők számára. Korábbi kelet-európai kapcsolataink szétestek, leállt az orosz motor. Bár az ipar, az építőipar, a beruházások és az export növekedésnek indultak, a növekedés olyan importtöbbletekkel párosult, amit a kivitel emelkedése nem tudott ellentételezni. Így a külső eladósodás tovább erősödött, tekintettel arra is, hogy a választások évében jelentősen visszaesett a külföldi működőtőke beáramlása. Ugyanakkor komoly leértékelési és inflációs várakozás halmozódott fel a vállalkozói szférában.

Az előző rendszer lebontásából eredő válság után a gyenge versenyképességű termelési bázison meginduló növekedés újabb válságszakaszba lökte a gazdaságot, amely a fizetéseképtelenség bejelentésének veszélyével fenyegetett. Az MSZP vezette kabinetnek ezért mindenekelőtt a külső finanszírozási válság elhárítására kellett összpontosítania. A gazdaság működőképességének megőrzése érdekében elsősorban a költségvetési túlköltekezést kívánták visszaszorítani, továbbá felhasználni az árfolyam-politika a külkereskedelmi egyensúlyromlás feltartóztatására. Az energia árának emelését helyezték kilátásba, de a nyugdíjak reálértékének 1994-1995-ben történő megőrzését. Rövid távú programjukban foglalkoztak az Expo, Bős-Nagymaros ügyével, az adós és bankkonszolidációk, valamint a Kedvezményes Részvényvásárlási Program leállításával is.

Hosszabb távra szóló tervük középpontjában a tartós növekedés feltételeinek megteremtése szerepelt. Ezt a piacgazdaság intézményeinek megerősítésével, megfelelő külgazdasági politikával és az államháztartás reformjával kívánták elérni. (Az államháztartási reform nullbázisú költségvetés készítését ígérte, továbbá az elkülönített állami pénzalapok felülvizsgálatát és csökkentését.) Nagy hangsúlyt helyeztek a foglalkoztatás bővítésére, az infrastruktúra fejlesztésére, az agrárgazdaság válságának megoldására, a környezetvédelemre és a funkcionális jellegű iparpolitikára. Mindezt egy három évre szóló tervezetben szándékozták összefoglalni, amelyet a munkaadókkal és a munkavállalókkal együtt aláírt átfogó társadalmi gazdasági megállapodás erősített volna meg.

A program gyorsítani akarta a készpénzes megoldások előtérbe helyezésével a privatizációt a versenyszférában, továbbá a közszolgáltatások terén és a bankrendszerben. A tartós állami tulajdonban maradó vagyron kezelésére pedig piaci megoldásokat helyezett kilátásba. Új privatizációs törvényt és a privatizáció átfogó ellenőrzését, irányítását betöltő intézmény felállítását tervezték. A kárpótlást 1995 végéig be akarták fejezni. A program kitért arra is, hogy az MNB-ről le kell választani a kereskedelmi banki funkciókat, a tőzsdét meg kell erősíteni és új nyugdíjpénztárakat, valamint kockázati tőketársaságokat kell létrehozni. A kínálatélénkítés középpontjában a beruházások és megtakarítások ösztönzése állt. A külgazdasági politika a külföldi működőtőke-beáramlás elősegítésére, elveszett piacaink visszaszerzésére és új piacok feltárására irányult.

A kormányzati ciklus egészét tekintve a vállalt feladatok többsége teljesült: a Bokros-csomagnak köszönhetően elhárult a külső fizetéseképtelenség veszélye, felgyorsult a privatizáció, a piacgazdaság építése, export- és beruházáshúzza növekedési pályára került a gazdaság, javult a külső és belső egyensúly, csökkent a munkanélküliség és 1995 után az infláció. A Bokros-csomag egyfelől a maga nagyon erős hatású döntéseivel meg tudta nyugtatni a külföldi hitelezőket, s ezzel rövid időn belül elhárult a fizetéseképtelenség veszélye. Másfelől olyan újraelosztás-változást eredményezett, amelynek nyomán a jövedelmek a vállalkozói szféra javára csoportosultak át – elsősorban a lakossági fogyasztás megszorítása révén. Az állami költekezés is visszaszorult az államháztartás elsődleges egyenlegének aktívra tételével, s ez kedvezményezte az államadósság alakulását.

Adós maradt viszont a kormányzati politika az államháztartás komplex reformjával. Részintézkedések történtek, olyanok, mint a Kincstár felállítása, egyes elkülönített állami

pénzalapok összevonása, a közbeszerzési törvény elfogadása, a minimáladó eltörlése, a társasági adó csökkentése, az átalányadózás bevezetése (majd korlátozása), s nem utolsósorban a nyugdíjreform, ami a legnagyobb horderejű változást jelentette.

Az MSZP vezette kormány fennállásának ideje alatt a szociális feszültségek éleződtek részint a stabilizációs csomag révén, részint, mert a bekövetkezett gazdasági konszolidáció elsősorban a külföldi tőkének volt köszönhető. A kabinet csak a parlamenti ciklus végén, a választásokra készülve került olyan helyzetbe, hogy bizonyos társadalmi csoportoknál kompenzálja az átalakulásból adódó jövedelemvesztést.

A Fidesz elődeihez képest kivételesen jó helyzetben vette át a kormányzást. A GDP 80 százaléka a magánszférában termelődött, külgazdasági kapcsolataink zöme a fejlett országokhoz kötődött. A gazdaság megszabadult a külső adósság nyomasztó terhétől, és a stabilizációt követően második éve jelzett 5 százalékos közeli, egyensúlyozó növekedést. A munkanélküliség csökkent, a foglalkoztatás bővült, az infláció mérséklődött. Válságkezelés és –menedzselés helyett országépítéssel lehetett foglalkozni. Elérkezett a konszolidáció időszaka, amikor lehetőség nyílt az elszorított sérelmek egy részének orvoslására, vagy ahogy a Fidesz fogalmazta: a társadalmi deficit csökkentésére. Amikor Orbán Viktor kabinetjét a „remény kormányának” nevezte, amely „valóra váltja a rendszerváltás ígéreteit” – ezt sokan elhitték.

Az Orbán-kormány programjának fő erénye az volt, hogy nem emelték bele a pártok választási ígéretközét – aminek az esetleges teljesítése a finanszírozási válság rémképét idézte. Nem esett szó benne a rendszerváltás veszteségeinek kárpótlásáról, viszont tartalmazta a gazdaságirányítás intézményeinek átalakítását, a stratégiai vezetés megerősítését a miniszterelnöki hivatalban. Ugyanakkor beígérte a „karcsú államot”, az állami feladatok áttekintését, az állam és az önkormányzatok közti ésszerű feladatmegosztást, 2000-től a feladatfinanszírozáson alapuló költségvetés-készítést. „Érzékelhető ütemű felzárkózást” vállalt a polgárok életszínvonalában, amelynek érdekében csökkentik az adó- és járulékkerheket egy „nagyobb szabású adóreform” keretében. Szó volt az érdekviseletekkel egyeztetett antiinflációs csomagterv összeállításáról is. A gazdaság minden területére kiterjedő soft-megfogalmazású kötelezettségvállalások közül kitűnt a mezőgazdaságra vonatkozó: „A Kormány véget kíván vetni a mezőgazdaságban és élelmiszeriparban elhúzódó pangásnak. Olyan hatékony, érzékelhető és tartós fejlődést indít az agrárszektorban, amely a gazdaság általános megújulásának és növekedésének egyik meghatározó iránya lesz.”

A tételesen többnyire elfogadható ígervényekből csak az nem volt kiolvasható, milyen lesz a kabinet gazdaságpolitikája: növekedést erőltető vagy az egyensúlyra is ügyelő. E hiátus azonban nem zavarta a kormányon lévőket, hamarosan kiderült, hogy a kormányzati munka valóságos iránytűje a „kormányváltásnál többet, rendszerváltásnál kevesebbet” elve lett. Az Orbán-kormány volt az első kabinet, amely hosszú távú stratégia jegyében, tudatosan építkezett. Középpontjában az új rezsim felállítása és az új nomenklatúra hatalmának hosszú távú stabilizálása állt. Orbán Viktor miniszterelnökké való megválasztásának napjától a következő választások megnyerésére fókuszált, amit az általa jónak gondolt kormányzati munkával vélt kiérdemelhetőnek.

Meghonosította a piár-kormányzást, aminek az örve alatt – legalábbis a gazdaságban bizonyíthatóan – merőben mást tett, mint amit folyamatosan kommunikált. A nyilvánosság számára készített gazdaságpolitikai szöveges piár-tartalma az előző kormánnyal szembeni másság hangsúlyozása, 2000. februárjától az új magyar modellre utalás és a sikeresség, valamint a kormányzati aktivitás folyamatos felmutatása volt - gyakran a jövőre vonatkozó hatalmas vállalásokkal. A kommunikált gazdasági tervekkel szemben – amelyek tele voltak

nagyvonalú ígéretekkel, és így a megengedhetetlen fellazulás veszélyével – azonban a kormány az első három évben pragmatikus reálpolitikát folytatott. Színre lépését követően alaposan megvágta a Horn-kormány elkötelezettségeit. 1999-ben a Bokros-csomag terjedelmével felérő csendes kiigazítást hajtottak végre a kormányon lévők az eltervezett költségvetésben. 2000-ben pedig a szükségesnél is szigorúbb, nagyon erőteljes restriktív politikát folytattak, amit csak 2001-ben oldottak fel, az esztendő második felétől mind erőteljesebbé téve a jövedelem-kiáramlást. Ekkor a nyilvánvaló kampánypolitizálást az anticiklikus politika szükségességére hivatkozva mutatták be kormányzati erényként. A kormány beszédével folyamatosan dezinformálta a piaci szereplőket.

A gazdaságpolitika, miközben hihetetlenül aktív és bátor volt a jövőről szőtt álmok jelenértékűvé tételében, passzivitást mutatott a szebb jövőt megalapozó, további reformok tekintetében. Az idő előrehaladtával mindinkább elhatalmasodott a patriotizmus, az uniós csatlakozás szempontjai nem játszottak szerepet a kormányzat gazdaságpolitikájában. A kabinet még egy gyöngye adóreformot sem tudott keresztül vinni - noha kül- és belgazdasági szempontból is kegyelmi időszakot élvezhetett. A kedvező örökségen meginduló építkezés során visszalépések történtek, zsákutcák körvonalazódtak, olyanok, amelyek az előző rendszer logikáját idézték.

A kancellárián felállított, minisztériumok fölé helyezett referatúrákkal a gazdaságirányítás megkettőződött, ami illeszkedett a központi kormányzati hatalom megerősítését célzó etatista törekvésekhez. A MEH gazdaságirányító hatalma kiterjedt az önkormányzatiság felszámolása után a társadalombiztosításra, a Kincstárra, a korábban a PM felügyelete alá tartozó cégekre és bankokra. A kancelláriához sorolódott az ÁPV Rt, az MFB Rt, mint az ország legnagyobb vagyon- és pénzalapja, valamint a stratégiai ágazat, az informatika is.

A rend személyes biztosítóka Orbán Viktor lett, aki elnöki funkciók betöltésére törekedett. Megszűnt a PM korábban nagy nehezen kivívott kvázi gazdasági csúcsminisztérium szerepe, a jegybank pedig Surányi elnöksége alatt hűvösen kezelődött. Chikán Attila lemondásával az utolsó „monetarista” is távozott a kormányból. A gazdaság irányításából kiiktatódtak az ország tartós növekedésére ügyelő, hosszú távú érdekeket szem előtt tartó, szakmai szempontokat képviselő intézmények. A fiskális és monetáris akadémikusok kikapcsolásával működtetett gazdaságirányításban a politika vált meghatározóvá.

Az állami vagyon feletti rendelkezés jogának megszerzését követően a kormány kialakította a saját bankrendszerét a Magyar Fejlesztési Bank Rt és a Magyar Postába olvasztott Postabank, valamint a Földhitel-, Jelzálog- és Hitelbank révén. A MEHIB-bel, az EXIMBANK-kal, a Hitelgarancia Rt-vel együtt erőteljesen kétpólusúvá vált a hazai bankpiac: az állami póluson elhelyezkedők révén sérült a bankok közötti verseny.

Erodálódott a központi költségvetés tekintélye. Az irreális adatokra építő költségvetés-készítés a kormány tudatos gazdaságirányítási eszközévé vált, ami az infláció tendenciózus alátervezésével többletbevételeket adott a kabinetnek. A kétéves költségvetés tovább korlátozta a Parlament gazdasági ellenőrző szerepét a kormány felett.

Az előző rendszer okkal bírált elemeinek sajátosságaira emlékeztetett az állam direkt szabályozó szerepének felerősödése is a merev hatósági árszabályozás újraélesztésében és kiterjesztésében, valamint a drasztikus minimálbér-emelés előírásában. A kormányfő tett kísérletet arra, hogy beleszóljon a jegybanki kamatok alakulásába, és nyíltan hangoztatta, hogy milyen mértékű profitot hajlandó elfogadni. Volt példa a biztosítók kényszerkötvényjegyeztetésére, érvényesítette a kabinet akaratát a tőzsdei ügyleteknél is, és általában mindig és mindenütt, amikor és ahol úgy érezte, hogy „rendet kell tennie” – noha erre senki sem kérte.

A kormányzat ad hoc beavatkozási ötleteivel kiszámíthatatlanná tette a vállalkozói közeget, ami nem vonzotta a befektetőket. Ugyanakkor azt a látszatot keltette, hogy a kormány mindenható, mindent meg tud oldani, amit csak akar. A paternalizmus erőre kapott, ami a kormányzati politikához való alkalmazkodás fortélyait élesztette újjá.

Az állami vagyon magánosítása lényegében csak 1999-ig tartott, amíg a költségvetés csendes korrekciójához szükség volt az ebből eredő bevételekre is. A Fidesz vezette kormány – ellentétben a konzervatív kabinetekkel – a vagyon megtartására törekedett. 2000-tól az ÁPV Rt-t a költségvetésen kívüli újraelosztás intézményeként működtették mindaddig, amíg a funkció ellátására az MFB Rt törvénymódosításával nem letek még kedvezőbb megoldásra.

A Medgyessy-kormány beiktatásakor a magyar gazdaság csökkenő ütemű és romló egyensúlyú pályán volt. Az ipari termelés stagnált, a feldolgozóipari beruházások visszaestek, az alkalmazottak száma csökkent, az export üteme zuhant, a külső mérleghiány megugrott, a reálkeresetek viszont gyorsuló ütemben emelkedtek. Az államháztartás első öthavi hiánya elérte az egész évre előirányzott négyötödét. Ezzel szemben a kormányprogram – a még kedvező kilátású gazdasági helyzetben összegereblyézett választási programok alapján - évi 5-6 százalékos növekedés feltételezésére épült, beleértve a 2001-es bázisévet is.

A Medgyessy-kormány gazdasági programja a megcsúszott növekedési pálya helyreállítását, az elhalasztott reformok pótlását s nem utolsósorban a rendszerváltás éve alatt indokolatlanul felhalmozódott jövedelemfeszültségek oldását célozta meg úgy, hogy az ország 2004-re felkészült legyen az Európai Unióhoz való csatlakozásra. Hármadszori fordulatot ígért: demokratikus, jóléti-gazdasági és modernizációs fordulatot. Nem általában beszélt a rendszerváltás veszteségeinek kárpótlásáról, hanem konkrét kötelezettségeket vállalt. Az első száz napra beígért intézkedésekkel együtt negyvenféle számszerűsíthető, fogyasztást növelő többletjuttatást helyezett kilátásba. Emellett komoly kötelezettségeket tartalmazott az infrastruktúra-fejlesztés terén is. Tizenhárom helyen említett az anyag olyan intézkedést, amely az adófizetők helyzetét javítja, a költségvetés bevételeit tehát apasztja. A Medgyessy-kormány élni kívánt továbbá a kedvezményes hitelek kiterjesztésével, többek közt az agrárszektor termelését, valamint a szövetkezeti üzletrészek megvásárlását elősegítendő.

Nem kétséges, hogy mindez túlvállalás volt. A kormányprogram nem vetett kellő mértékben számot az ígéretek fedezetével, illetve azt a hiteles, átlátható, hatékony, befektetőbarát gazdaságpolitikával elérhetőnek vélte. A Medgyessy-adminisztráció tisztában volt az örökölt helyzettel, de azt nem mutatta be az országnak, és vállalásait tekintve nem szűrt le belőle semmilyen következtetést, még azok időbeli elosztására nézve sem. Az Orbán-kabinet utolsó heteiben meghozott intézkedéseiről pedig egyszerűen tudomást sem vett, holott azok több száz milliárd forintos, későbbiekre is kiható döntéseket jelentettek.

Miközben a miniszterelnök pontosan tudta, hogy üres a kassza, kétszer száznapos programjával továbblokte a magyar gazdaságot a kampány generálta, fogyasztás húzta, eladósodás-növekedéssel járó pályán - ahelyett, hogy korrigálta volna azt. Folytatódott az Orbán-kormány által beindított expanzív költségvetési és jövedelmi politika – a monetáris politika viszont egyre restriktívebbé vált. A Fidesz-MPP ugyanekkor kettős játékot játszott. Egyfelől megszavazta a száznapos programot, amivel a többletkereslet generálását támogatta, másfelől a jegybank erős árfolyamot akaró, inflációcsökkentő politikája mellett állt ki.

A 2002 második felére várt külső konjunktúra-élénkülés nem indult meg, és a szigorú monetáris politikának is kínálatkorlátozó, költségvetési és fizetésimérleg-rontó hatása volt. A helyzet minden szempontból kedvezőtlen volt, amire válaszként optimista prognózisok fogalmazódtak meg 2003-ra: a növekedés 4,5 százalékra élénkül, az infláció év végére 4,5 százalékos lesz, az államháztartás hiányát 4,5 százalékra szállítják le, és a reálkeresetek a versenyszférában 4,5 százalékkal nőhetnek. E „négy és feles program” azt üzenté, hogy 2003-

ban minden rendben lesz anélkül, hogy erőfeszítéseket kellene tennünk. A közbeszédben továbbra sem volt szó a gazdasági pályakorrekció szükségességéről, a „reform” kifejezés használatát pedig száműzték. Ez a politikai kommunikáció volt hivatva a 2003. évi csendes korrekció elfedésére is. A 2003-as tervből azonban semmi nem teljesült, a kormány kapkodott, rossz döntéseket hozott, sodródott, futott a pénz után, ami időközben túl drága lett.

2004-ben nyílt utolsó esély arra, hogy a kabinet a 2001 óta rossz pályára tévedt gazdaságot megregulázza. Ennek eszközeként rendkívül szigorú jövedelempolitikát és erős megszorítást tartalmazó költségvetési politikát alkalmazott, amihez mind a kamatok, mind az árfolyam tekintetében a szükségesnél is keményebb monetáris politika társult. Az időközben javuló külső konjunktúra nyomán megtört a növekedés lefelé menő trendje, a restriktív gazdaságpolitika pedig javított a növekedés szerkezetén.

A Gyurcsány-kormány öröksége ennek ellenére nem volt kedvező. Egyfelől 2004 utolsó negyedében már feltűntek a konjunktúralassulás jelei, másfelől az adósságállomány továbbra is növekedést mutatott a GDP arányában. A költségvetési politika nem tudott a hitelességén javítani, a Brüsszelnek májusban bemutatott konvergencia-program felülvizsgálatát kellett kérnünk.

Gyurcsány Ferenc láthatóan tanult elődje hibájából, mert programjában még csak utalást sem találunk a „jóléti rendszerváltás” szlogenjére. Ellenkezőleg. A program több helyen is kifejtve megerősítette elkötelezettségét az egyensúlyozzó növekedési pálya, lényegében a 2010-es euróövezeti csatlakozást lehetővé tevő konvergenciaprogram teljesítése mellett. A nagyobb teljesítményeket elérendő olyan átalakításokat tervezett az államháztartásban, amely elősegíti a versenyképesség javulását. Ehhez mindenekelőtt az állami bürokrácia mérséklésével kialakítandó hatékony, szolgáltató jellegű államalakulat elérését tűzte ki célul, ami mellett lehetséges a bérterhek és az adó csökkentése, a fejlesztések, a foglalkoztatás bővítésének nagyobb támogatása. A Gyurcsány-program lényeges új eleme volt az igazságosság és a szolidaritás elvének követése a közteherviselésben, a gyermekek támogatásában és az otthonteremtésben.

Új gazdaságpolitika meghirdetésére a kormányfőnek nem volt módja. A költségvetés lényegében már elkészült, azon néhány innovációt lehetett csak átvezetni. A 2005-re elfogadott költségvetés mégis különbözött néhány releváns ponton a korábbiaktól. Az államháztartáson belüli újraelosztás meghatározott társadalomképet követett, amit az igazságosabb jövedelemelosztás irányába történő elmozdulás képezett le. Kifejezésre jutott ez a kétkulcsossá alakított személyi jövedelemadó-rendszerben, amely javítja az átlagost és az átlagosnál kevesebbet keresők helyzetét. Ugyanakkor az adókedvezményeket limitálta, meghatározta az adókedvezmények igénybevehetőségének felső határát, megemelte a tőkejövedelmek utáni adót, és – nem kis konfliktusok árán – bevezette a bankadót.

Az államháztartáson belüli lehetőségek tágítása érdekében a miniszterelnök megtagadta 2005-re a NATO kötelezettség teljesítését, ezzel mérsékelte a hadi kiadásokat, és kivette a tervezett autópálya-, kollégium- és börtönépítést a költségvetésből. A fejlesztési támogatások feltételeként megszabott értékhatárokat olyan alacsonyra szállították le, hogy azokból a hazai kisebb vállalkozói kör is kedvezményezett lehessen.

Már tisztán a Gyurcsány-kormány nevéhez köthető az a jövedelempolitikai fordulat, amelynek következtében az idén 4 százalék felettire várható reálkereset-növekedés kb. háromszorosa a Brüsszelnek bemutatott konvergenciaprogramban szereplőnek. E csendes lazítás azzal is párosult, hogy az államháztartás megcsúszott pályáját a 2005-ös költségvetésben csak kis mértékben korrigálják.

A kormányfő az év végén nyíltan bírálta a jegybank politikáját, amely az általa generált erős forinttal korlátozza az export bővülését és ezen keresztül a növekedés lendületét. A kormány elfogadtatta a jegybanktvény módosítását, aminek értelmében a miniszterelnök négy fő kinevezésére tehet javaslatot a Monetáris Tanácsba.

Gyurcsány Ferenc programjában nem vállalta fel az államháztartás gyökeres átalakítását, a nagy elosztó rendszerek reformját. Viszont ezt be is tartotta. Az átalakítási projektek kidolgozását azonban kilátásba helyezte, és ígéretet tett az irányukba mutató konkrét lépések megtételére is. Ez utóbbi keretűl szolgál a száz kis lépés programja, amelyből ez idáig részleteket ismerhettünk meg. Ebből az derül ki, hogy választásokra készülő kabinet szakított a Medgyessy-féle látszat-jótekonnykodással, a minden társadalmi csoportnak való udvarlással. A bejelentett programelemek a hosszú távú ösztársadalmi érdek érvényesítését szolgálják - ütközést is vállalva fontos csoportokkal. Rövid távon nem ígérkezik belőlük nagy gazdasági hozadék, ennél azonban fontosabb, hogy nyomukban meginduljon az a társadalmi szemléletváltás (a paternalizmus csökkentésével, a normasértés visszaszorításával), amely előkészítheti a nagyobb horderejű döntések meghozatalát is.

A tizenöt év együttes mérlege meglehetősen ellentmondásos. Egyrészt mind a hat kormány hozzájárult ahhoz, hogy az ország különösebb zökkenők nélkül be tudott illeszkedni az európai integráció keretei közé. Másrészt mindegyikük húzta-halogatta azokat az alapvető reformokat, amelyek végérvényessé tették volna a '89 előtti rendszerrel való szakítást és megerősítették volna a magyar gazdaság versenyképességét. Az még a jövő titka, hogy kinek lesz az érdeme a véglegesen és visszavonhatatlanul modern Magyarország menedzselése, amelynek sikeres megteremtéséhez a 2007 utáni új európai parlamenti ciklusban rendkívül jó esély ígérkezik.